

Άννα Κωνσταντινίδου

Ιστορικός- Διεθνολόγος

Επ. Συνεργάτης Ανώτατης Διακλαδικής Σχολής Πολέμου (ΑΔΙΣΠΟ)

e-mail: anna_kons@yahoo.gr

**ΔΙΕΘΝΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ
(1831- ΜΕΧΡΙ ΤΟΝ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟ). ΤΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟ-
ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ ΩΣ ΕΧΕΓΓΥΟ ΣΤΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ
ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΝΟΣ ΚΡΑΤΟΥΣ - Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ**

***Περίληψη:** Το παρόν άρθρο θέλει να καταδείξει, ότι η εθνική ταυτότητα ενός κράτους, η οποία είναι αποτέλεσμα πολιτισμικής κληρονομιάς, αποτελεί στιβαρό επιστέγασμα τόσο για τον τρόπο που η χώρα θα διαμορφώσει το εσωτερικό περιβάλλον της όσο και πώς αυτή θα «κινηθεί» στη διεθνή «σκηνή». Αυτό αποδεικνύει η Ιστορία της Ελλάδας, μίας χώρας με αδιάλειπτη ιστορική παρουσία. Στο κείμενο περιγράφονται οι αποφάσεις των Ελλήνων πολιτικών ηγετών από την στιγμή της θεσμικής οργάνωσης του Νεοελληνικού Κράτους μέχρι τον Μεσοπόλεμο και κατά πόσο αυτές ήταν απόρροια του διεθνούς διπλωματικού περιβάλλοντος. Επίσης, ξεχωριστό ρόλο προσλαμβάνει η διάσταση των Ελληνορθόδοξων Πατριαρχείων, Οικουμενικού και Αλεξανδρείας, ως θεματοφύλακες του Ελληνισμού.*

***Λέξεις κλειδιά:** εθνική ταυτότητα, Διπλωματία στα Βαλκάνια και τη Νοτιοανατολική Μεσόγειο, ελληνική εξωτερική πολιτική, Οικουμενικό Πατριαρχείο, Πατριαρχείο Αλεξανδρείας, πολιτική διάσταση της Θρησκείας.*

Εισαγωγή

Η εσωτερική πολιτική της Ελλάδας και οι επιδιώξεις που είχαν την εκάστοτε χρονική περίοδο η πολιτική και η πολιτειακή ηγεσία της, ήταν αυτές που δημιούργησαν τις συνθήκες για τον τρόπο διαχείρισης των ελληνικών ζητημάτων, ακόμα και από διεθνείς παράγοντες. Και μπορεί στα διάφορα Πρωτόκολλα και τις Διεθνείς Συνθήκες –ιδίως κατά τον 18^ο αι., όταν η Ελλάδα δεν είχε πολιτειακή υπόσταση- οι Μεγάλες Δυνάμεις της τότε εποχής, η Αγγλία, η Γαλλία, η Ρωσία και η Αυστρία να φαίνονται, ότι αποφασίζουν για το μέλλον των Ελλήνων, αλλά οι ίδιοι οι Έλληνες ήταν αυτοί που – στην πραγματικότητα- είχαν εξαναγκάσει όλα αυτά τα δυνατά κράτη να λάβουν υπόψη το ελληνικό ζήτημα. Και αυτό γίνεται φανερό από το γεγονός, ότι ενώ, όλες αυτές οι χώρες με όπλο τους τη Διπλωματία είχαν τη δυνατότητα να αντιμετωπίζουν ως άλλους Καρμπονάρους Επαναστάτες, επειδή εκείνη την εποχή στα εκπαιδευτήριά τους διδάσκονταν οι κλασικές σπουδές, γνώριζαν όλα αυτά τα κράτη, ότι οι Έλληνες ήταν ένας από τους ελάχιστους λαούς του 18^{ου}- 19^{ου} αι. που εκπλήρωναν στο έπακρο τις αρχές περί εθνισμού, έτσι, όπως αυτές είχαν καλλιεργηθεί κατά τη διάρκεια του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού.

Μέχρι εκείνη την στιγμή, όλες οι επαναστάσεις είχαν κοινωνικό- ταξικό πρόσημο. Η μόνη που είχε εθνικό πρόσημο, ήταν η Ελληνική Επανάσταση. Οι Έλληνες είχαν πολιτική και πολιτειακή υπόσταση¹ πριν ακόμα οργανώσουν τον κρατικό ιστό τους. Δεν είναι οξύμωρο αυτό; Στα Συντάγματα αυτά μιλάνε οι Έλληνες και απευθύνονται στους ίδιους τους Έλληνες. Δεν ζητούν μοιρολατρικά και ικετευτικά από τις Μεγάλες Δυνάμεις την Ανεξαρτησία τους, αλλά τη διεκδικούν. Ο αείμνηστος Καθηγητής Νομικής, Κρατερός Ιωάννου, στο βιβλίο του «*Εξωτερική πολιτική και Διεθνές Δίκαιο στο εικοσιένα*» ανέφερε χαρακτηριστικά, ότι: «*οι Έλληνες είχαν αναπτύξει πολιτική διπλωματία, πριν ακόμα σχηματίσουν τον κρατικό ιστό τους, ως αποτέλεσμα τής μακράιωνης πολιτισμικής πορείας τους*»². Οι Έλληνες δεν είχαν την ανάγκη, ούτε την επιδίωξη να σχηματίσουν το κράτος τους, για να συσπειρώσουν διάφορους ετερόκλητους πληθυσμούς σε αυτό. Αλλά, επειδή ήξεραν, ότι είναι Έθνος, ήθελαν να «εντοχίσουν» τον εθνισμό τους σε ένα ενιαίο κρατικό μόρφωμα. Ιδιαίτερη θέση στη διατήρηση και ενδυνάμωση της εθνικής ταυτότητας διαδραμάτιζε ο ρόλος της Ορθόδοξης Εκκλησίας και κυρίως των δύο Ελληνορθόδοξων Πατριαρχείων, του Οικουμενικού και της Αλεξανδρείας.

Α. Οι Μεγάλες Δυνάμεις και τα επαναστατικά κινήματα του 18^{ου}- 19^{ου} αι. Το ελληνικό επαναστατικό κίνημα: Μετά τον Ευρωπαϊκό Διαφωτισμό, άρχισαν να οργανώνονται στον ευρωπαϊκό χώρο επαναστατικά κινήματα που είχαν ταξικό και κοινωνικό χαρακτήρα και σε καμία περίπτωση εθνικό συμβολισμό. Απλά, οι οργανώσεις αυτές προσδιορίζονταν ονοματολογικά στη βάση του γεωγραφικού χώρου, όπου δραστηριοποιούνταν. Τα κινήματα αυτά δεν μπορούσαν να έχουν εθνικό χαρακτήρα, καθώς τα περισσότερα κράτη του ευρωπαϊκού χώρου, μόλις εκείνη την χρονική περίοδο άρχισαν να δημιουργούν τον εθνισμό τους, μια που στο μεγαλύτερο μέρος τής Πολιτικής Ιστορίας τους ήταν τμήματα εκτεταμένων αυτοκρατοριών που οι κάτοικοί τους συνενώνονταν στις αρχές της θρησκείας και της κοινωνικής τάξης³. Αντίθετα, οι Έλληνες, αν και αποτελούσαν διοικούμενος πληθυσμός από το οθωμανικό κράτος, επειδή ήταν λαός που γνώριζε, ότι είχε αδιάλειπτη πολιτισμική παρουσία στον ιστορικό χρόνο, συνέχιζε όλους αυτούς τους αιώνες να αυτοπροσδιορίζεται στη βάση του εθνισμού του⁴, δηλαδή στη βάση των εθνικών καταβολών του κι όχι στη βάση κοινωνιολογικών χαρακτηριστικών, όπως ήταν η θρησκεία, το θρησκευτικό δόγμα ή η κοινωνική τάξη, όπως συνέβαινε μέχρι τότε με την πλειονότητα των κρατών τής Δύσης. Ας μην λησμονηθεί, πόσο πολέμιος τής Ελληνικής Επανάστασης ήταν ο Αυστριακός Καγκελάριος, Μέττερνιχ, καθώς εκτός από τα διπλωματικά συμφέροντα που είχε το κράτος του στο μεσογειακό και βαλκανικό χώρο, δεν ήθελε να αλλάξει η κοινωνική καθεστηκία τάξη που επικρατούσε τον 18^ο- 19^ο αι. στο ευρύτερο περιβάλλον, με τη μοναρχία και το βασιλιά – που ως εκπρόσωπος του Θεού- συνένωνε όλους τους πληθυσμούς, ανεξαρτήτως εθνολογικής καταγωγής, που διέμεναν στο ίδιο γεωγραφικό περιβάλλον και στον ίδιο κρατικό ιστό.

Η Ελληνική Επανάσταση (1821) είχε καθαρά εθνικό χαρακτήρα κι αυτό αντικατοπτρίζεται στο γεγονός, ότι οι Έλληνες δημιούργησαν τις προϋποθέσεις εξέγερσης που θα συνένωναν όλο το ελληνικό έθνος, όπου γης. Ποιες ήταν οι ενέργειες των επαναστατών που αποδείκνυαν τα εθνικά κίνητρα τής Επανάστασης; i. προέβησαν στην θέσπιση ενός ενοποιητικού θεσμικού οργάνου, της Φιλικής Εταιρείας, ii. η Επανάσταση είχε ξεκινήσει από τις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες και τη Ρωσία, επομένως οι πρωτεργάτες τής εθνικής

1 το βλέπουμε μέσα από τα Συντάγματα της Επιδάουρου, Τροιζήνας κτλ.

2 Ιωάννου 1979, 16.

3 Smith 2000, 85.

4 Συλλογικό έργο (1999), Εθνική ταυτότητα και εθνικισμός στη νεότερη Ελλάδα, προλογικό σημείωμα.

επανάστασης, αν και διέμεναν εκτός της ελλαδικής ενδοχώρας,⁵ είχαν επίγνωση της εθνικής καταγωγής τους και της προέλευσής τους. Γνωρίζοντας τις πολιτισμικές και ιστορικές καταβολές τους, οι Έλληνες της Διασποράς δεν είχαν αφομοιωθεί από τους γηγενείς πληθυσμούς, iii. οι Έλληνες είχαν δημιουργήσει το εθνόσημό τους πριν την οργάνωση του κρατικού ιστού τους, και τέλος, iv. τα έντυπα της τότε εποχής, έκαναν λόγο για Επανάσταση των Ελλήνων, αναγνωρίζοντας την Επανάσταση ως εθνική κι όχι ως ένα Κίνημα με τοπικά, θρησκευτικά ή ταξικά χαρακτηριστικά.

Β. Η επιγένεση της εθνικής ταυτότητας για τα διάφορα πληθυσμιακά γένη και η συμβολή της στη «γένεση» των κρατών- η περίπτωση της Ελλάδας: Για να κατανοήσουμε τον συμπεριφορικό χαρακτήρα της Ελληνικής Επανάστασης και κάτω από ποιες προϋποθέσεις γεννήθηκαν οι εθνικές ιδεολογίες των Ελλήνων, όπως είναι η Μεγάλη Ιδέα, είναι απαραίτητο να παρουσιαστούν ο τρόπος και οι προϋποθέσεις που διαμορφώνουν την εθνική ταυτότητα. Σε δύο κύριες έννοιες δομήθηκε η ταυτότητα για τα διάφορα πληθυσμιακά γένη, στην έννοια του έθνους και της φυλής. Ο όρος, έθνος, εκφράζει το σύνολο των ανθρώπων που συνδέονται μεταξύ τους με κοινά πολιτισμικά, θρησκευτικά ή και γλωσσικά χαρακτηριστικά. Με βάση την επιστήμη της Κοινωνιολογίας, η αλληλεπίδραση που παρατηρείται μεταξύ των κατοίκων μίας συγκεκριμένης γεωγραφικής περιοχής, οι οποίοι λόγω κοινού περιβάλλοντος τόσο κλιματικού όσο και χωροταξικού σχημάτισαν κοινές συνήθειες, προκειμένου να συμπορευτούν. Η αλληλεπίδραση αυτή αυτόματα εξελίχθηκε σε έναν κοινωνικό ιστό που τους συνέωνε. Με βάση τις επιστήμες, της Ιστορίας και της Κοινωνιολογίας, ο προσδιοριστικός όρος, φυλή, προηγείται της νεολογικής έννοιας έθνος, που έκανε την εμφάνισή του κατά τους ιστορικούς και διπλωματικούς μετασχηματισμούς του 18^{ου} αι., προσλαμβάνοντας –αρχικά τουλάχιστον- πολιτικές διαστάσεις⁶. Μέχρι σχεδόν τον 19^ο αι., η διεθνής βιβλιογραφία αναφερόταν σε πληθυσμιακά φύλα κι όχι σε πληθυσμιακά έθνη. Οι έννοιες του έθνους και της φυλής αποκτούν τη διάσταση, την οποία σήμερα έχουν, μετά την Κοινωνική Επανάσταση που έφερε ο Ευρωπαϊκός Διαφωτισμός⁷, ο οποίος δίνοντας έμφαση στις κοινωνικές αντιθέσεις που είχαν δημιουργηθεί ανάμεσα στους ετερόκλιτους πληθυσμούς που διέμεναν στις εκτεταμένες αυτοκρατορίες, έφερε στο φως την έννοια της διαφορετικότητας που προέρχεται από τη διάσταση του πολιτισμικού υποβάθρου.

Κάτω από ποια γνωρίσματα διαμορφώθηκε ο εθνισμός των κρατών και κυρίως, των χωρών της Δύσης; Η συγκρότηση της πλειονότητας των ευρωπαϊκών κρατών θεμελιώθηκε σε χαρακτηριστικά γνωρίσματα που στηρίζονταν στο εδαφικό περιβάλλον και στο πολιτιστικό μόρφωμα που διαμορφώνεται εντός των ορίων τους. Οι πολιτικές ηγεσίες δόμησαν την κεντρική ιδεολογία του εθνισμού τους σε θεσμούς με πολιτιστικά- τοπικά δεδομένα, υποσκελίζοντας την έννοια της κοινής καταγωγής, εξαιτίας του γεγονότος, ότι οι περισσότερες κοινωνίες αφενός εξελίχθηκαν σε μεταγενέστερες χρονικά φάσεις από τους ήδη διαμορφωμένους πολιτισμούς που υπήρχαν από την αρχαιότητα αφετέρου ήταν αποτέλεσμα της διάσπασης των εκτεταμένων αυτοκρατοριών του Μεσαίωνα. Από την άλλη, έχουμε τους λεγόμενους ιστορικούς λαούς, όπως είναι οι Έλληνες, οι Ιταλοί, οι Αιγύπτιοι, οι Ιρανοί, οι Εβραίοι και οι Λιβανέζοι με αδιάλειπτη παρουσία στον ιστορικό χρόνο και οι οποίοι στηρίχθηκαν για τη δόμηση του εθνισμού τους στις πολιτισμικές καταβολές τους. Μία τρίτη ομάδα είναι τα μεγάλα έθνη πληθυσμών, όπως είναι οι Σλάβοι, οι Γερμανοί και οι Άραβες⁸, οι

5 ελλαδική ενδοχώρα με τη έννοια της αρχαίας (ιστορικής) Ελλάδας, καθώς το Ελληνικό Κράτος απέκτησε θεσμικό ρόλο μετά το 1831.

6 Βλ. σχετ. για τη δημιουργία εθνικών ταυτοτήτων στο Mirogljo 1964.

7 Μιχαήλ 2015, 20.

8 Θα ήταν λάθος να ερευνήσουμε κάτω από ενιαίο πλαίσιο όλες τις αραβικές ομάδες. Λόγου χάρη, η Αίγυπτος και ο Λίβανος (που είναι γνωστός στα αρχαία χρόνια ως Φοινίκη) αποτελούν τελείως

οποίοι στήριζαν τον εθνισμό τους στα φυλετικά χαρακτηριστικά, όπως είναι ο φαινότυπος και η γλώσσα. Η Αμερική είναι ένα ξεχωριστό παράδειγμα, όσον αφορά τη δόμηση του εθνισμού της, καθώς ο ετερόκλιτος γενεαλογικά πληθυσμός της συνέχεται στη βάση ενός πολιτικού μοντέλου, του φεντεραλισμού, το οποίο αναγνωρίζει και σέβεται την πολιτισμική ιδιαιτερότητα των ομάδων. Τέλος, υπάρχει και μία κατηγορία κρατών, όπως η Αλβανία που σχημάτισαν το εθνικό περιβάλλον τους στη βάση της γλωσσικής ιδιομορφίας τους.

Η Ελλάδα αποτελεί ανάδελφο κράτος. Αυτό σημαίνει, ότι η πολιτισμική ταυτότητα που είχε αναπτυχθεί στην πορεία της στον ιστορικό χρόνο αφενός ήταν ανόμια προς τις ήδη διαμορφωμένες των κρατικών οντοτήτων του τότε γνωστού κόσμου αφετέρου δεν προσομοιάζει με καμία του σύγχρονου κόσμου. Αν και κάθε περιοχή είχε αναπτύξει τα ιδιαίτερα τοπικά χαρακτηριστικά της, η κοινή γλώσσα (ακόμα και με τις διαλέκτους της), η κοινή θρησκεία –αρχικά ο πολυθεϊσμός, αργότερα ο χριστιανισμός-, οι κοινές πολεμικές προσπάθειες –οι Περσικοί Πόλεμοι, η εκστρατεία του Μεγάλου Αλεξάνδρου, η Επανάσταση του 1821-, αναδεικνύουν ένα συλλογικό πνεύμα που έχοντας αφετηρία την ίδια εθνική καταγωγή, είναι αδιάλειπτο στον χρόνο⁹. Ο τρόπος που διαμόρφωσε και εξέλιξε ο Έλληνας την εθνική ταυτότητά του φαίνεται σε δύο περιπτώσεις. Πώς λειτούργησε (και λειτουργεί) ως μετανάστης σε ξένο περιβάλλον και πώς μεταχειρίζεται τους μετανάστες που διαβιούν στο δικό του κρατικό ιστό. Ως μετανάστης, στόχο είχε (και έχει) να εγκλιματιστεί γρηγορότερα στο νέο περιβάλλον και για το λόγο αυτό με γνώμονα τη δική του εθνική ετερογένεια υιοθετούσε στοιχεία του νέου περιβάλλοντος, που ωστόσο δεν θα αλλοίωσαν τον εθνικό ετερομορφισμό του¹⁰. Δεν συμπεριφέρθηκε ως αποικιοκράτης, ακόμα και σε περιβάλλοντα που είχε διαμορφώσει δυναμική παρουσία σε αυτά, όπως λόγου χάρη στην Αίγυπτο τον 19^ο αι.. Όσον αφορά τους πληθυσμούς που μεταναστεύουν στο ελληνικό κράτος, επειδή οι Έλληνες έχουν μία κατασταλαγμένη και δοκιμασμένη εθνική συνείδηση που προέρχεται από τον αδιάλειπτο στο χρόνο πολιτισμό τους, έχουν μάθει να μη φοβούνται το εθνικά ξένο που μετοικεί στην Ελλάδα. Το ελληνικό κράτος έχει αποδείξει -τη δεκαετία του 1990 και πόσω μάλλον τη σημερινή εποχή- ότι αποτελεί μία από τις ανεκτικότερες εθνικά κοινωνίες απέναντι στους μετανάστες.

Με βάση, λοιπόν, τα ανωτέρω εξάγεται η διαπίστωση, ότι ο τρόπος που οι Έλληνες πολιτικοί ηγέτες διαμόρφωσαν τόσο την εξωτερική πολιτική της χώρας όσο και πώς διαχειρίστηκαν τα διάφορα εθνικά ζητήματα (με πρωτεύοντα τον καθορισμό των συνόρων) μέχρι το Μεσοπόλεμο ήταν απότοκος της ήδη διαμορφωμένης εθνικής ταυτότητας από αρχαιοτάτων χρόνων. Επομένως, η Διπλωματία του ελληνικού κράτους ήταν περισσότερο θέμα χειρισμού των διάφορων ζητημάτων από τις ελληνικές Κυβερνήσεις και δευτερευόντως, παρά την πεποίθηση πολλών, των αποφάσεων των Μεγάλων Δυνάμεων, ή πιο σωστά, τα ισχυρά κράτη έβρισκαν άλλοθι στο ίδιο το πολιτικό σύστημα της Ελλάδας.

Γ. Το Διεθνές Περιβάλλον πριν την Ελληνική Ανεξαρτησία: Ο τρόπος που αντιδρά ένας λαός απέναντι στο εξωτερικό περιβάλλον αρχίζει και τελειώνει στο ποσοστό που

ξεχωριστή κατηγορία, καθώς έχουν το προνόμιο να ανήκουν στους λεγόμενους ιστορικούς λαούς. Αρχικά, είναι αναγκαίο να γίνει η εξής παραδοχή. Η πλειονότητα των αραβικών πληθυσμών διαμόρφωσαν κατά καιρούς μία υπολανθάνουσα ταυτότητα, κι αυτό διότι, στο μεγαλύτερο μέρος της Πολιτικής Ιστορίας τους τελούσαν υπό καθεστώς ξένης δύναμης. Επηρεάστηκαν, δηλαδή, από ένα κατεστημένο που δεν έβρισκε ερείσματα στους λαούς τους. Για το λόγο αυτό, επειδή στη φυλή των Αράβων υπήρχαν λαοί με μακράיוνο πολιτισμικό υπόβαθρο, θέλησαν οι Αιγύπτιοι –κυρίως ηγέτες- στα τέλη του 19ου αι. στο όραμα του Παναραβισμού να ενσωματώσουν σε μία ενιαία ταυτότητα όλους τους ομοφυλετικούς πληθυσμούς ενάντια στους αποικιοκράτες.

⁹ Βλ. .σχετ. στο Ιντζεσίλογλου (1994), Αισυμνήτης- Χρονικά της Κοινωνιολογίας του Δικαίου, τχ 5, 235-276.

¹⁰ Μουσούρου 1993,11-20.

ο ίδιος έχει συνειδητοποιήσει τα πολιτισμικά «ερείσματα» του. Οι Έλληνες, πριν ακόμα σχηματιστεί ο εθνικός- κρατικός ιστός τους, γνώριζαν την ιστορική σημασία της χώρας τους. Προς επίρρωση αυτών, θα θέσουμε ένα ρητορικό ερώτημα. Γιατί τότε λοιπόν, οι Μεγάλες Δυνάμεις της εποχής υπέγραψαν το Πρωτόκολλο της Ελληνικής Ανεξαρτησίας έτη αργότερα μετά τους πρώτους οργανωμένους αγώνες; Και η απάντηση πάλι είναι μία και μοναδική. Εξαιτίας της στάσης και των ενεργειών των εκπροσώπων που ηγούνταν της Ελληνικής Επανάστασης. Οι ίδιοι οι Φιλικοί είχαν εκφράσει την αντίθεσή τους απέναντι στους Φαναριώτες τόσο για τον τρόπο διεξαγωγής τού επαναστατικού αγώνα, όσο και από ποια περιοχή έπρεπε να αρχίσει η Επανάσταση, αλλά και πώς θα ήταν η θεσμική οργάνωση του ελληνικού κράτους μετά το πέρας των «εθνικών πολεμικών προσπαθειών». Αυτός ο διπολισμός που επικρατούσε στο ελληνικό «στρατόπεδο», ακόμα και μετά την κήρυξη της Επανάστασης, βοηθούσε πολύ τις Μεγάλες Δυνάμεις να αφήνουν το ελληνικό ζήτημα στις καλές τους, μια και οι ίδιες είχαν να αντιμετωπίσουν τα αγεφύρωτα μεταξύ τους διπλωματικά χάσματα¹¹.

Η Ρωσία επί Τσάρου, Αλέξανδρου Α', για τη δυτική διπλωματία αποτελούσε μία σύμμαχο εύκολα διαχειρίσιμη, μια και το μόνο που επιθυμούσε ο Ρώσος ηγεμόνας ήταν μία ισχυρή ευρωπαϊκή συμμαχία που μέσω αυτής το κράτος του θα είχε πρόσβαση στη Μεσόγειο. Παρόλο που ήταν ιδεολογικά ένας από τους πιο φιλελεύθερους ηγεμόνες της εποχής του, διέγραψε τον Αλέξανδρο Υψηλάντη από το ρωσικό στρατό μετά από απαίτηση τού Μέττερνιχ, ακριβώς για να μην απωλέσει την εύνοια των Δυτικών. Από την άλλη πλευρά, η Αγγλία και η Γαλλία είχαν επιδοθεί σε έναν ατέρμονο αγώνα, διπλωματικού κι όχι μόνο ανταγωνισμού, για την επικυριαρχία τους στη Νοτιοανατολική Μεσόγειο με την εγκαθίδρυση αποικιών και προτεκτοράτων στη Βόρειο Αφρική και Άπω Ανατολή. Η γεωστρατηγική θέση της Αιγύπτου ήταν το στιβαρό επιστέγασμα στη γαλλοβρετανική αντιμαχία για το ποιος θα επικρατήσει στο συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο. Παράλληλα, η Αυστρία, εποφθαλμιώντας τη βαλκανική χερσόνησο, προκειμένου να έχει ηγετικό ρόλο στην Αδριατική, ανάλογα με το πρόσωπο που ηγούνταν στο γαλλικό ή το αγγλικό κράτος, εξέφραζε τις «συμπάθειές» της σε μία από τις δύο χώρες την εκάστοτε χρονική περίοδο¹².

Και παρόλο που το φιλελληνικό κίνημα έχει ταυτιστεί με τους Ευρωπαίους Φιλέλληνες, το κίνημα υπέρ του ελληνικού εθνικού αγώνα ξεκίνησε από τις ΗΠΑ, καθώς αν και ως χώρα μόλις εκείνη την περίοδο άρχισε να δημιουργεί τα «αυτόνομα πατήματα» της στο διεθνές περιβάλλον, ήταν το έναυσμα, ώστε οι πολίτες των ευρωπαϊκών χωρών να παρακινήσουν τα ίδια τα κράτη τους να ενσκήψουν στο ελληνικό ζήτημα. Το αποτέλεσμα του φιλελληνικού κινήματος ήταν οι Ξένες Κυβερνήσεις- αν και με επιφύλαξη και εχθρικήτητα αντιμετώπιζαν την εθνική μας επανάσταση- να αναγκαστούν από την Κοινή Γνώμη των χωρών τους αφενός να αναγνωρίσουν ως εθνικό τον ελληνικό Αγώνα αφετέρου να παραχωρήσουν δάνεια για την ευόδωση των σκοπών του σε ένα Έθνος, προτού να έχει σχηματισμένο τον κρατικό ιστό του¹³.

Δ. Διεθνής Διπλωματία και το ελληνικό Κράτος του 19^{ου} αι.: Με το Πρωτόκολλο του Λονδίνου ή όπως είναι πιο γνωστό, ως Πρωτόκολλο της Ανεξαρτησίας αναγνωρίστηκε το 1830 η ανεξαρτησία του νέου ελληνικού κράτους, στο οποίο αποδόθηκε η Πελοπόννησος, η Στερεά και οι Κυκλάδες. Και ενώ το επαναστατικό κίνημα μαινόταν και στις υπόλοιπες περιοχές με ελληνικούς πληθυσμούς, την Ήπειρο, τη Θεσσαλία και τη Μακεδονία, στόχος των Μεγάλων Δυνάμεων ήταν να σχηματίσουν ένα κρατικό μόρφωμα με περιορισμένα σύνορα, ώστε αυτό να καθίσταται εύκολα διαχειρίσιμο από αυτές.

11 Πιζάνιας 2009 (γ' έκδοση), 70-75.

12 Ράδος 1919, 32-38.

13 Αννίνος 1967, 15-18.

Η απόφαση των Μεγάλων Δυνάμεων αφενός αρχικά να αναγνωρίσουν την ανεξαρτησία αφετέρου σταδιακά να ενσωματώνουν στον ελλαδικό ιστό επιπλέον ελληνικές περιοχές εδράζεται σε ένα σύμπλεγμα παραγόντων: 1. Οι Μεγάλες Δυνάμεις τής εποχής και κυρίως, η Μεγάλη Βρετανία και η Γαλλία, μετά το θάνατο του Τσάρου, Αλέξανδρου Α', είχαν να αντιμετωπίσουν μία διάδοχη κατάσταση πιο δυναμική, η παρελκυστική πολιτική της οποίας απέναντι στους Οθωμανούς δημιουργούσε το εχέγγυο δυναμικής παρουσίας του ρωσικού κράτους στη Μεσόγειο και πιο συγκεκριμένα στις γαλλοβρετανικές κτήσεις, 2. Οι Αγγλογάλλοι, αναγνωρίζοντας το ελληνικό κράτος, ισχυροποιούσαν τη θέση τους στη βαλκανική περιοχή και κυρίως, την Αδριατική, μια και το αυστριακό κράτος με τη βοήθεια τού Πάπα είχε αυξήσει το δυναμικό χαρακτήρα του στο βαλκανικό χώρο, ήδη από τις αρχές του 18^{ου} αι..

Οι Γαλλοβρετανοί, τοποθετώντας στο νέο ελληνικό κράτος ένα βαυαρικής καταγωγής ηγεμόνα, τον Όθωνα, θεώρησαν, ότι είχαν δημιουργήσει ένα ηχηρό πρόσκομμα απέναντι στα αυστριακά συμφέροντα. Μέσα στο πλαίσιο αυτό εδράζεται και η απόφαση των Βρετανών να εγκαταλείψουν το 1864 τη διοίκηση των Επτανήσων και να συναινέσουν στην ενσωμάτωση τού νησιωτικού συμπλέγματος στον ελληνικό κρατικό ιστό, αφού θεώρησαν ότι οι Έλληνες θα τους βοηθούσαν στην εξυπηρέτηση των συμφερόντων τους στην Αδριατική, ως εμπόδιο στην εξάπλωση τής αυστριακής ηγεμονίας σε αυτή.

Οι Έλληνες πολιτικοί άνδρες με τη δημιουργία πολιτικών κομμάτων που ιδεολογικά πρόσκεινταν στις τρεις Μεγάλες Δυνάμεις, φαινομενικά και μόνο εξυπηρετούσαν τα συμφέροντα των χωρών αυτών, κατόρθωσαν μέσω της πολιτικής τους αυτής, λειτουργώντας παρελκυστικά, να εξαναγκάζουν τα ισχυρά κράτη στη συναίνεση για την επέκταση των ελληνικών συνόρων. Στη βάση αυτή ερμηνεύεται η συνένωση της Θεσσαλίας το 1881 με το ελληνικό κράτος, καθώς από τη μια πλευρά η Ρωσία μέσω του δόγματος τής Εξαρχίας άρχισε να έχει ηγετική παρουσία στους σλαβικούς λαούς των Βαλκανίων ως υποκινήτρια εθνικών επαναστάσεων και από την άλλη πλευρά στη διπλωματική σκηνή, άρχισε να «εκφράζεται» δυναμικά η Ιταλία, η οποία το ένα «μάτι» της ήταν στραμμένο στην Αδριατική και με το άλλο «έβλεπε» την Τυνησία, η οποία ήταν ήδη υπό γαλλική διοίκηση. Οι Γαλλοβρετανοί, οι χώρες των οποίων είχαν καταστεί οι μεγαλύτερες αποικιοκρατικές δυνάμεις του 19^{ου} αι., έπρεπε σταδιακά να ενδυναμώνουν χωρικά την Ελλάδα, ένα κράτος ομόθησκο με αυτούς, γεωστρατηγικό σταυροδρόμι και ανάδελφη χώρα με τα υπόλοιπα κρατικά μορφώματα της βαλκανικής, τα οποία, ως επί το πλείστον, ήσαν σλαβικά.

Το γεγονός που αποδεικνύει ξεκάθαρα, ότι η ελληνική εξωτερική πολιτική ήταν απότοκος των χειρισμών των Ελλήνων πολιτικών ανδρών και δευτερευόντως των Μεγάλων Δυνάμεων, είναι η ενσωμάτωση της Κρήτης στον εθνικό ιστό μόλις το 1913, ενώ ήδη από το 1897 είχε αποκτήσει αυτόνομη διοίκηση. Εξαιτίας του γεωστρατηγικού ενδιαφέροντος που είχε το νησί και ανάλογα με το πολιτικό κόμμα που επικρατούσε την εκάστοτε χρονική περίοδο στην εσωτερική πολιτική σκηνή της Ελλάδας, διαμορφώνονταν οι αποφάσεις των μεγάλων Δυνάμεων για το νησί¹⁴. Σημαντική ήταν η συμπλεκτική σχέση που υπήρχε στους Κρήτες και στην Ελληνική Παροικία της Αιγύπτου, η οποία έχοντας αναπτύξει ως Κοινότητα της διασποράς στενούς εμπορικούς δεσμούς με το ρωσικό κράτος¹⁵, παγίωνε επί μακρό

---

14 Κριάρης 1937, 53-62.

15 Η Ελληνική Παροικία στην Αίγυπτο (με κυριότερες πόλεις την Αλεξάνδρεια, το Κάιρο, το Πόρτ Σάιτ, την Τάντα και το Ζαγαζίκ) ιδρύθηκε μετά από πρόσκληση του Μωχάμετ Άλι να εγκατασταθούν Έλληνες στο αιγυπτιακό χαλιφάτο, προκειμένου αφενός να εργαστούν στα αποστραγγιστικά έργα στο Νείλο αφετέρου να βοηθήσουν τον Αιγύπτιο ηγεμόνα να οργανώσει τις διοικητικές δομές του ημιαυτόνομου κράτους του, μετά την απομάκρυνση των Μαμελούκων. Μέχρι τότε, υπήρχε στην περιοχή μία σκιώδη παρουσία Ελλήνων, ενώ το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας βρισκόταν σε παρακμή ήδη από τον 15ο αι., με

χρονικό διάστημα τη ρωσόφιλη πολιτική τόσο στο νησί όσο και στο ελληνικό κατεστημένο, λόγος για τον οποίο οι Βρετανοί άφησαν εκτεθειμένους τους Κρητικούς απέναντι στους Τούρκους κατά την Επανάσταση των ετών 1866-1869.

Ε. Ο πολιτικός ρόλος των Ελληνορθόδοξων Πατριαρχείων (Οικουμενικού και Αλεξανδρείας) και η επίδρασή τους στο ελλαδικό κατεστημένο (Οθωμανοκρατία- αρχές 20^{ου} αι.): Ιδιαίτερο και ξεχωριστό κεφάλαιο για τον Ελληνισμό στα χρόνια της Οθωμανοκρατίας διαδραματίζει ο ρόλος της Εκκλησίας. Η διάσταση που λαμβάνει η Θρησκεία για τους Έλληνες μετά την Άλωση της Κωνσταντινούπολης το 1453 δεν «εγκιβωτίζεται» απλά στο θεικό έργο που επιτελεί, αλλά μετέρχεται κι ενός συμπλέγματος εγκόσμιων εξουσιών, όπως είναι η πολιτική και η κοινωνική εξουσία. Αυτή η πλευρά της Ελληνορθόδοξης Εκκλησίας γίνεται διακριτή αφενός από τη θέση που λαμβάνουν τα Πατριαρχεία στα διάφορα γεωγραφικά- κρατικά περιβάλλοντα αφετέρου από τη σημασία που έχει ο Ελληνισμός για τη Διεθνή Διπλωματία την εκάστοτε χρονική περίοδο.

Προτού γίνει εκτενής αναφορά στην επίδραση της Ελληνορθόδοξης Εκκλησίας στη διατήρηση της εθνικής ταυτότητας των Ελλήνων και στη διαμόρφωση του ελλαδικού κρατικού ιστού, είναι επιβεβλημένο να παρουσιαστούν κάποιες σκέψεις για το κοινωνιολογικό σκέλος της Θρησκείας και πώς αυτό επηρεάζει το εσωτερικό περιβάλλον των κοινωνιών. Η καταγραφή αυτή θα αναδείξει, ότι πολλά από τα γεγονότα που έλαβαν και λαμβάνουν χώρα στον Κόσμο, υπεύθυνη είναι η πολιτική πλευρά του εκάστοτε θρησκευόμενου (λχ. Βουλγαρική Εξαρχία, αποαποικιοποίηση αραβικών χωρών, Πολιτικό Ισλάμ, Αυτοκεφαλίαση της Ουκρανικής Εκκλησίας).

Η πίστη στο Θείο είναι, ίσως, το μοναδικό κοινωνιολογικό φαινόμενο που συνέχει και συνενώνει τους πληθυσμούς, παρεισφρόντας –όχι λίγες φορές- σε θεσμικά μονοπάτια που δεν εντροφούν στην έννοιά της και δε συνάδουν με το περιεχόμενό της. Η ίδια η Ιστορία έχει αποδείξει, ότι το παγκόσμιο πολιτικό σύστημα έχει διαχειριστεί και μεταχειριστεί με τρόπο ανάλογο των συμφερόντων του το θρησκευτικό δογματισμό, προκειμένου να ενισχύσει τον παρεμβάτισμό του στα δημόσια πράγματα των Πολιτειών.

Η υπόσταση της Θρησκείας αλλάζει πολλές φορές στον τρόπο που προσεγγίζει συγκεκριμένα ζητήματα, οφείλοντας να εναρμονιστεί με την Κοινωνία, καθώς το θρησκευτικό δόγμα αποτέλεσε αφενός από τους βασικούς παράγοντες θέσπισης μίας Πολιτείας αφετέρου ήταν μία παράμετρος λαϊκής εξουσίας. Η φιλοσοφία του Θείου, ανέκαθεν, προκαλούσε το ενδιαφέρον του Κράτους, διότι το δεύτερο στόχευε να τιθασεύσει τους ενδοιασμούς και τις εξάρσεις των λαών για τις κρατικές πολιτικές με το φόβητρο μίας «Θείας Δίκης». Η εξέλιξη της Κοινωνίας και η καπιταλιστική θέαση των καταστάσεων –όπως είχε διαφανεί πρόσκαιρα

τον Πατριάρχη να βρίσκεται εγκατεστημένος στην Κωνσταντινούπολη. Φυσικά, η ακμή της Παροικίας άρχισε από το 1856 και μετά, όταν αδειοδοτήθηκε το έργο για τη διάνοιξη της διώρυγας του Σουέζ και ελληνικοί πληθυσμοί από τα Δωδεκάνησα, την Κρήτη, τη Χίο, την Πελοπόννησο και το Πήλιο και δευτερευόντως χρονικά από την Ήπειρο, μετακινήθηκαν, ώστε να εργαστούν στα έργα. Οι μεγάλοι ευεργέτες του ελληνικού κράτους (Μπενάκης, Αβέρωφ, Σαλβάγος, Τσιτσίκας) ήταν εγκατεστημένοι στην Αίγυπτο και Πρόεδροι των Ελληνικών Κοινοτήτων. Οι συγκεκριμένοι Έλληνες ασκούσαν έμμεσα πολιτική δράση στο νεότευκτο ελληνικό κράτος, λόγω των σημαντικών ευεργεσιών τους σε αυτό. Οι ευεργέτες αυτοί είχαν εκφράσει –κατά καιρούς- ρωσόφιλα αισθήματα, καθώς εκτός από την εμπορική δραστηριότητά τους σε περιοχές της ρωσικής αυτοκρατορίας, ήταν αντίθετοι με την αποικιοκρατική πολιτική των γαλλοβρετανών που είχαν αναπτύξει στο αιγυπτιακό κράτος. Μάλιστα, το ρωσικό κράτος με τις «διπλωματικές σχέσεις» που είχε διαμορφώσει με τις Ελληνικές Κοινότητες στην Αίγυπτο αφενός κατάφερε να έχει μία «έμμεση πρόσβαση» στη Μεσόγειο αφετέρου να δημιουργήσει μία ισχυρή παρουσία στην ευρύτερη γεωγραφική περιοχή, με αποτέλεσμα οι Αγγλογάλλοι να φοβούνται για το μέλλον των κτήσεών τους στη Νοτιοανατολική Μεσόγειο στα τέλη του 19ου αι.. βλ. σχετ. Κωνσταντινίδου 2017.

και μόνο- παραμέρισαν τη συνεκτική σχέση μεταξύ Θρησκείας και Πολιτείας, καθώς από τη μία πλευρά υπάρχουν χώρες, οι οποίες νομοτελειακά ταυτίζουν την πολιτική με τη δογματική αφοσίωση στα Ιερά (λχ οι μουσουλμανικές) αφετέρου όλα τα κράτη προσδίδουν ιδιαίτερη θέση στη Θρησκεία στο πολιτειακό κατεστημένο τους.

Η πίστη σε μία ανώτερη δύναμη είναι, όπως και η πολιτική, μία μορφή εξουσίας. Το «απροσδιόριστα ασύλληπτο» δίνει το έναυσμα στους πληθυσμούς να προσαρμόζουν τη ζωή τους σε κανόνες με όρια πειθαρχίας που εκπορεύονται από την αθέατη Δύναμη. Κι ενώ στην πολιτική εξουσία υπάρχει ένας ορατός ηγέτης που «κινεί τα νήματα», στη θρησκεία η ακαθόριστη και ανυπέρβλητη ισχύς της «εγκλωβίζει» συνειδησιακά το άτομο¹⁶. Οι Επαναστάσεις για την πτώση πολιτικών καθεστώτων είναι ένα κοινωνιολογικό φαινόμενο, συχνό στην Ιστορία του ανθρώπου. Δεν έχει υπάρξει, όμως, ποτέ εξέγερση εναντίον του Θείου. Ίσως, για το λόγο αυτό οι σύγχρονοι στοχαστές μέσα από την ενασχόλησή τους με τη Δημόσια Πολιτεία ανέπτυξαν θεωρίες, αναιρώντας την ισχύ της Θρησκείας στη Σύγχρονη Κοινωνία. Ο Μαρξ, ο Βέμπερ και οι φιλόσοφοι του Νεωτερισμού διεβλέπαν την ηγεμονεύουσα θέση της Εκκλησίας, ιδιαίτερα στα λαϊκά κοινωνικά στρώματα. Στη βάση αυτού, οι συγκεκριμένοι στοχαστές έκαναν αισθητό μέσα από τα έργα τους το κομμάτι της εξουσίας που ενυπάρχει σε ένα ιερατικό δόγμα με σκοπό να απαγκιστρώσουν τα χαμηλά, κυρίως, οικονομικά στρώματα από την άμεση εξάρτησή τους από το Θείο.

Συνακόλουθα με τα παραπάνω, οι σχισματικές αιρέσεις των θρησκευτικών δογμάτων αποδεικνύουν περίτρανα την πολιτική διάσταση της Θρησκείας. Η ανάδυσή τους προέρχεται από κοινωνικά Κινήματα, τα οποία στην προσπάθειά τους να αφυπνίσουν τα πλήθη διαμόρφωναν τις αρχές τους σε βάσεις θρησκευτικών δοξασιών με ψήγματα ταξικής συνείδησης, ώστε να προσεγγίζουν συνειδησιακά τα λαϊκά στρώματα. Ο Προτεσταντισμός, ο Μονοφυσιτισμός (χριστιανική θρησκεία), αλλά και ο Μπααθισμός και ο Σιιτισμός (μουσουλμανική θρησκεία) επέδρασαν στις πολιτειακές δομές των χωρών με συνέπεια να ασκήσουν πολιτικό έλεγχο. Στη σημερινή εποχή, πολλά κράτη ευαγγελίζονται στα πολιτειακά Συντάγματά τους την ανεξίτηρησκήα. Ωστόσο, όμως, και από μόνη της η αναφορά για το δικαίωμα του θρησκευτικού αυτοπροσανατολισμού αποδεικνύει τη δυναμική διάσταση της Πίστης.

Ο πολιτικός ρόλος της Θρησκείας δεν ήταν ένα φαινόμενο που διαμορφώθηκε στα κοινωνικά περιβάλλοντα σε περιόδους κοινωνικής και πολιτειακής αναδιαμόρφωσης. Ήταν μία κοινωνική νόρμα αδιάλειπτα συνυφασμένη με τον κοινωνισμό των ανθρώπων. Λόγου χάρη, το δωδεκάθεο με την ανθρωπόμορφη διάσταση του Θείου είχε επιδράσει στη διαμόρφωση των κοινωνικών και πολιτικών δομών και συμπεριφορών του αρχαίου Κόσμου (λχ. αρχαίος εποικισμός με το χρυσόμαλλο δέρας, η Άλωση της Τροίας, η βασιλεία των Ατρέων κτλ), αλλά και πολύ μεταγενέστερα χρονικά, οι Σταυροφορίες για την απελευθέρωση των χριστιανικών εδαφών από τους Αβάρους, δεν ήταν παρά ένα διπλωματικό επιχείρημα των Δυτικών για την ευδόση των ιμπεριαλιστικών σκοπών τους. Οι Οθωμανοί προσάρμοσαν την πολιτική τους στη θρησκευσιολογική αντίληψη, στοχεύοντας στην κοινωνική σύγκλιση των ετερογενών πληθυσμών. Ο θρησκευτικός παράγοντας λαμβάνει πολιτική διάσταση, διότι η ιδεοληπτική έννοιά του, λόγω του απόκοσμου περιεχομένου της συνεχίζει να συγκινεί τις λαϊκές μάζες, διαμορφώνοντας, όχι λίγες φορές, τις πεποιθήσεις τους¹⁷.

Η θεσμική οργάνωση του Ορθόδοξου χριστιανικού δόγματος υπήρξε για πολλούς αιώνες ο κύριος ρυθμιστής στις σχέσεις μεταξύ ποιμνίου και Κεντρικής Διοίκησης με χαρακτηριστικότερα παραδείγματα τα Πατριαρχία Κωνσταντινούπολης και Αλεξανδρείας. Τα διοικητικής φύσης προνόμια που είχαν αποδοθεί στους Εκκλησιαστικούς Άρχοντες από

---

16 Βλ. σχετ. στο, Παπαγεωργίου, 2013.

17 Κωνσταντινίδου 2017, 237-239.

μέρους του Οθωμανικού Κράτους αντικατόπτριζαν αφενός τον πολιτικό ρόλο των Εκκλησιών αφετέρου τη σημασία που διαδραμάτιζαν στην εύρυθμη λειτουργία του ετερογενούς οθωμανικού κράτους. Το αυτοδιοίκητο νομικό καθεστώς των Πατριαρχείων και ιδιαίτερα του Οικουμενικού συνεχίζεται και προστατεύεται από τις Συμβάσεις Διεθνούς Δικαίου που υπογράφηκαν μετά την πτώση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας¹⁸. Οι συγκεκριμένες δομές έπρεπε να έχουν πολιτικό αντίκτυπο στην κοινωνία, καθώς κείτονται σε γεωγραφικές περιοχές με διαφορετικό θρησκευτικό δόγμα, εξακολουθώντας να αντιπροσωπεύουν πληθυσμούς μειονοτικούς ως προς τη φυλή και το δόγμα των ιθαγενών.

Ο πολιτικός ρόλος που διαδραμάτιζαν τα Πατριαρχεία στην κοινοτική οργάνωση (Ελληνική Διασπορά και η σχέση της με την ελλαδική ενδοχώρα) των Ελλήνων αποτέλεσε, ενδεχομένως, εφελκυστικό εργαλείο διπλωματικών αποφάσεων για τη νομική υπόσταση και τα κοινωνικά δικαιώματα των ομογενών. Η αναγνώριση των προνομίων του Οικουμενικού Πατριαρχείου ήταν μία *de facto* κατάσταση, η οποία συντελέστηκε από την Οθωμανική Διοίκηση συγχρόνως με την πτώση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Το αυτόνομο νομοτελεειακό καθεστώς που διέπει την Εκκλησία της Κωνσταντινούπολης παρείχε στον Ορθόδοξο Εκκλησιαστικό Άρχοντα αφενός την ευκαιρία διοικητικής δράσης αφετέρου την ιδιότητα του Εθνάρχη των μαζών- που ως επί το πλείστον ανήκαν στο ελληνικό έθνος¹⁹. Η θεσμική υπόστασή του με έντονα πολιτικά χαρακτηριστικά συνεχίζεται μέχρι τη σημερινή εποχή, διότι εκτός των άλλων, το Οικουμενικό Πατριαρχείο αποτελεί συνειδησιακά το «λίκο του ελληνικού αλυτρωτισμού»²⁰. Η ομοεθνής πληθυσμιακή ομάδα που διαβιεί στην τουρκική χώρα με την παραβίαση των κυρίαρχων δικαιωμάτων της που απορρέουν από το Διεθνές Δίκαιο, μετουσιώνει την υπόσταση της Εκκλησίας της Πόλης σε αντίβαρο πολιτικών και εθνικών διεκδικήσεων.

Στον αντίποδα, το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας θεμελιώθηκε σε χαρακτηριστικά κοινωνικής και κοινοτικής εμβέλειας. Η Ορθόδοξη Χριστιανική Εκκλησία της Αιγύπτου είχε υπό τη δικαιοδοσία της αλλογενείς μάζες (λχ Έλληνες, Σύριοι, Αιγύπτιους), προσλαμβάνοντας, κυρίως, τη διάσταση που απορρέει από το θεσμικό ρόλο της. Η ελληνική της υπόσταση υποσκέλιζε το θρησκευτικό χαρακτήρα της, μόνο κατά την εποχή κατά την οποία η ομογενής Παροικία διαδραμάτιζε προεξάρχουσα κοινωνική θέση στο πολιτικό κατεστημένο της χώρας (μέσα 19^{ου} αι.- αρχές 20^{ου} αι.). Εκείνη τη χρονική περίοδο, το Πατριαρχείο αντιμετώπιστηκε από τους Αιγυπτίους Έλληνες ως οργανισμός με συγκεκριμένο ρόλο, υποβαλλόμενος στο διοικητικό έλεγχο των Κοινοτήτων²¹. Η συμμετοχή των λαϊκών στην εκλογή Πατριάρχων, η ανέγερση ναών με χρήματα –κατά κύριο λόγο– πλούσιων ευεργετών²² και η νομική υπόσταση της εκκλησιαστικής περιουσίας, η οποία ενέπιπε στους Κανόνες διαχείρισης των Σωματείων²³ αποδεικνύουν, ότι το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας λειτουργούσε (μέχρι την υπαγωγή του σε καθεστώς Νομικού Προσώπου Δημοσίου Δικαίου το 1923) με καθορισμένα όρια, θεσμοποιημένα από τις Ελληνικές Αιγυπτιώτικες Κοινότητες. Ήταν δηλαδή περιχαρακωμένο σε ένα πλαίσιο ελληνικής πολιτισμικής κουλτούρας, εγκαθιδρύοντας πολιτικές και κοινωνικές δομές που είχαν βάση τον Ελληνισμό. Συγχρόνως δε, με εφελκυστικό τις Κοινότητες, το Πατριαρχείο ανέπτυξε πολιτικό ρόλο και στα ελλαδικά πράγματα, ενισχύοντας το ρωσικό κόμμα στο ελληνικό κατεστημένο του 19^{ου} αι.. Η Ορθόδοξη Εκκλησία Αλεξανδρείας και το Οικουμενικό Πατριαρχείο

18 Καρυκοπούλου 1979, 63-70.

19 Αρχιμανδρίτου Σίσκου 1937, 83-87.

20 Παπαδόπουλος 1922, 171-173.

21 Smyriadis 1955, 18-19.

22 Εκθέσεις Πατριαρχών και Μητροπολιτών 1933, 31-34.

23 Μελά χχ, 170-173.

αποτελούν δύο θρησκευτικούς πόλους, που ιδίως σε εποχές κοινωνικών και πολιτικών ανακατατάξεων πρόβαλλαν έντονα τον ελληνικό εθνικό χαρακτήρα τους.

ΣΤ. Βαλκανικοί Πόλεμοι, Διεθνής Διπλωματία και ελληνικές διεκδικήσεις: Με τη Συνθήκη του Βουκουρεστίου το 1913 ενσωματώθηκε στην Ελλάδα η Μακεδονία και η Ήπειρος και με τη συγκεκριμένη διεθνή συμφωνία έλαβαν κρατική υπόσταση η πλειονότητα των χωρών της βαλκανικής χερσονήσου. Πώς όμως, φτάσαμε στις Συμφωνίες που έβαλαν τέλος στους Βαλκανικούς Πολέμους και κάτω από ποιες προϋποθέσεις είχαν διαμορφωθεί οι εδαφικές διεκδικήσεις των Ελλήνων πολιτικών ανδρών; Όπως καταγράφηκε παραπάνω, το 1864, οι Βρετανοί συναίνεσαν στην ενσωμάτωση των Επτανήσων στον εθνικό κρατικό ιστό, κάτω από την πίεση των γεγονότων που λάμβαναν χώρα στο ευρύτερο γεωγραφικό περιβάλλον, καθώς η Ρωσία άρχισε σταδιακά να εξαπλώνεται μέσω του δόγματος του Πανσλαβισμού στη βαλκανική περιοχή²⁴, ενώ συγχρόνως, η Αυστρία και η Ιταλία, καθεμιά από την πλευρά τους, προσπαθούσαν να προσεταιριστούν τις αλβανόφωνες ομάδες, οποιοδήποτε θρησκευτικού δόγματος, που κατοικούσαν στη γεωγραφική «χώρα» του σημερινού αλβανικού κράτους²⁵, προκειμένου οι πληθυσμοί αυτοί να δημιουργήσουν έναν εθνικό ιστό. Απώτερος σκοπός των Ιταλών και των Αυστριακών ήταν να δημιουργήσουν ένα σύμμαχο κράτος ως εμπόδιο των βρετανικών και των ελληνικών συμφερόντων στην Αδριατική, με στόχο την τελική επικυριαρχία τους στο περιβάλλον αυτό.

Και έτσι, ενώ αρχικά, η πλειονότητα των βαλκάνιων λαών –ακόμα και οι Έλληνες, οι οποίοι είχαν ήδη σχηματίσει τον πολιτειακό ιστό τους- είχαν συσπειρωθεί ενάντια στα συμφέροντα των Μεγάλων Δυνάμεων που εποφθαλιούσαν την περιοχή, το κοινό αυτό μέτωπο άρχισε να διαρρηγνύεται στις αρχές του 20^{ου} αι., καθώς μετά την πτώση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, όλες αυτές οι βαλκάνιες χώρες επιδίωκαν να ενσωματώσουν στον υπό διαμόρφωση κρατικό ιστό τους όσα περισσότερα γεωγραφικά τμήματα μπορούσαν. Η Ελλάδα αποτελεί ξεχωριστή περίπτωση, αφού σε όλο το εύρος της βαλκανικής χερσονήσου υπήρχαν ελληνικές ομάδες που είχαν διαμορφώσει Κοινότητες (Διασποράς) καθ' όλη τη διάρκεια των αιώνων. Σημαντικές σε ποσοστά με πληθυσμό ελληνικής συνειδησης ήταν οι Κοινότητες στη Μολδοβλαχία, τη Βόρειο Ήπειρο (όπως μετονομάστηκε η περιοχή που απέμεινε αλύτρωτη μετά το 1913), στο Μοναστήρι, στην ευρύτερη περιοχή της Αχρίδας. Με βάση τις διπλωματικές πηγές των αρχών του 20^{ου} αι. και την ελληνική εξωτερική πολιτική συνάγεται το συμπέρασμα, ότι τα ελληνικά σύνορα κατά τις πρώτες δεκαετίες καθορίστηκαν στη βάση των επιδιώξεων που είχε την εκάστοτε χρονική περίοδο ο εκάστοτε Έλληνας πολιτικός άνδρας.

Κι έτσι, ενώ ο Γεώργιος Θεοτόκης, Κερκυραίος στην καταγωγή, είχε το βλέμμα του στραμμένο προς την Αδριατική, προωθώντας μάλιστα τη δημιουργία δυαδικού βασιλείου ανάμεσα στην Ελλάδα και στο υπό διαμόρφωση αλβανικό κράτος με Έλληνα ηγεμόνα, αντίθετα, λίγα έτη αργότερα, ο Ελευθέριος Βενιζέλος, Κρητικός στην καταγωγή, παγίωσε τις εδαφικές διεκδικήσεις τους στην ενσωμάτωση στον εθνικό ιστό, των νησιών του Αιγαίου, της Μικράς Ασίας και του Πόντου. Ας σημειωθεί, ότι στις αρχές του 20^{ου} αι., ακόμα η γενέτειρά του είχε ιδιόμορφο διοικητικό καθεστώς. Όταν το 1913, ο Βενιζέλος δεν διεκδίκησε με περισσότερο σθένος την επέκταση των ελληνικών συνόρων στο έδαφος που κατακυρώθηκε στο αλβανικό κράτος και όπου ζούσαν μακραίωνα ελληνικοί πληθυσμοί, ήταν, επειδή αφενός το όραμα της Μεγάλης Ιδέας είχε μπει σε «τροχιά πραγματοποίησης» αφετέρου οι Νεότουρκοι ακολουθούσαν μία τελείως διαφορετική πολιτική σχετικά με τους προκατόχους τους στο θέμα των μειονοτήτων. Για να προστατέψει τους Έλληνες της Μικράς Ασίας κι αυτό θα επιτυγχανόταν μόνο ως σύμμαχος με τις Ευρωπαϊκές Δυνάμεις, ο Έλληνας πολιτικός άνδρας

---

24 Σφέτας 2009, 28-31.

25 Βλ. σχετ. στο Κόλλιας 1985, 127-140.

αποφάσισε να περιορίσει τις διεκδικήσεις του στη συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή, δηλαδή ανατολικά του Αιγαίου²⁶.

Ζ. Ελληνική Διπλωματία και Μεγάλες Δυνάμεις (1913- μέχρι το Μεσοπόλεμο):

Η επιδίωξη του Ελευθερίου Βενιζέλου ήταν μία Μεγάλη Ελλάδα που θα περιλάμβανε όλα τα νησιά του Αιγαίου με την ελληνική επικυριαρχία να φτάνει μέχρι σχεδόν την Αττάλεια, συμπεριλαμβανομένων των πληθυσμών που διαβιούσαν στον Πόντο. Ωστόσο, σε όλο αυτό, μπορεί κάποιος να θεωρήσει, ότι υπάρχει κάποια παραδοξότητα, καθώς τα Δωδεκάνησα βρίσκονταν υπό ιταλική διοίκηση μέχρι το 1946. Το 1913, η τουρκική διοίκηση παραχώρησε στους Ιταλούς το σύμπλεγμα των Δωδεκανήσων, η νομική μεταβίβαση των οποίων επικυρώθηκε με τη Συνθήκη της Λοζάνης (το 1923). Αυτό μπορεί να ερμηνευτεί κάτω από την «ανάγνωση και την ανάλυση» των γεγονότων που έλαβαν χώρα τη συγκεκριμένη εποχή.

Η Ιταλία, όπως αναγράφηκε ανωτέρω, εποφθαλμιούσε τις γαλλοβρετανικές κτήσεις στη Νοτιοανατολική Μεσόγειο. Οι Αγγλογάλλοι, προκειμένου να παραμερίσουν τις επιδιώξεις του ιταλικού κράτους που αντέβαιναν στα δικά τους συμφέροντα, συναίνεσαν στις αποικιοκρατικές βλέψεις των Ιταλών τόσο σε Βαλκάνια όσο και στο Αιγαίο με τα Δωδεκάνησα. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, όταν η ιταλική πετρελαϊκή εταιρεία, ENI, άρχισε το 1919-1920 να υπογράφει πρωτόκολλα συνεργασίας με τον Κεμάλ, οι Μεγάλες Δυνάμεις θορυβήθηκαν σε τέτοιο βαθμό που άφησαν εκτεθειμένο το Βενιζέλο. Ο Κωνσταντίνος Τσάτσος στο βιβλίο του, *Ελευθέριος Βενιζέλος*, αναφέρει, ότι ο Κλεμανσώ είχε προειδοποιήσει τον Έλληνα πολιτικό άνδρα πριν την απόβαση των ελληνικών στρατευμάτων στη Σμύρνη, ότι η πολιτική στάση των Βρετανών απέναντι στις ελληνικές αξιώσεις είχε αλλάξει, εξαιτίας του δυναμικού παρόντος των Ιταλών στο νέο κεμαλικό μόρφωμα. Συγχρόνως δε, η ουδετερότητα που επέδειξαν οι Αγγλογάλλοι κατά την ελληνική εκστρατεία στη Μικρά Ασία, ενημερώνοντας τον Ελευθέριο Βενιζέλο, ότι δεν θα βοηθήσουν ενεργά την Ελλάδα στη συγκεκριμένη πολεμική προσπάθεια, αποτελεί απόδειξη των ήδη προειλημμένων αποφάσεων που είχε να κάνει με την επεκτατική διάθεση των Ιταλών στη Νοτιοανατολική Μεσόγειο, στην Εγγύς και Μέση Ανατολή²⁷.

Το πολιτικό αδιέξοδο του Βενιζέλου, μετά την στάση των συμμαχικών Κυβερνήσεων, φάνηκε από τον τρόπο που διαχειρίστηκε τη μικρασιατική εκστρατεία. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος ήταν υποχρεωμένος να προστατέψει τους ελληνικούς πληθυσμούς από το μένος των κεμαλικών και επειδή θεώρησε, ότι ο ίδιος ο ελληνικός λαός θα ενεργούσε με πατριωτική συνείδηση, μπήκε στη διαδικασία εκλογών. Θεωρητικά και μόνο μπορεί να σταθεί η άποψη, ότι ο Έλληνας ηγέτης ήθελε να αποδείξει στις Μεγάλες Δυνάμεις την αντιβασιλική στάση του ελληνικού λαού. Ο ίδιος γνώριζε πολύ καλά πώς είχε διαμορφωθεί η διεθνής διπλωματία απέναντι στα ελληνικά συμφέροντα και απλά απευθύνθηκε στο λαό του, όμως, σε ένα λαό που τη δεδομένη χρονική στιγμή είχε κουραστεί από τις αναρίθμητες πολεμικές εκστρατείες που συμμετείχε όλα αυτά τα χρόνια. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος έδειξε αρκετή μετριοπάθεια απέναντι στην φιλοκεμαλική εξωτερική πολιτική των Δυτικών Δυνάμεων (αρχής γινομένης με το Σύμφωνο Φιλίας και Συνεργασίας, που ουσιαστικά απομάκρυνε τους πρόσφυγες από την επιστροφή στις γενέτειρές τους), κι αυτό συνέβη για δύο κύριους λόγους. Πρωταρχικά, γιατί έβλεπε ότι οι Αγγλογάλλοι είχαν ως διπλωματικό φόβητρο την ιταλική πολιτική στη Νοτιοανατολική Μεσόγειο και δεύτερον, διότι η Ελλάδα, ακόμα και τη δεκαετία του 1930, συνέχιζε να είναι διχασμένη σε δύο παρατάξεις, επειδή δεν είχε λύσει το πολιτειακό ζήτημά της.

---

26 Βάκας 1964, 37-41.

27 Τσάτσος 1986, 63-71.

Επίλογος

Η Ελλάδα σε όλες τις κρίσιμες περιόδους της ήταν διαμοιρασμένη, παρά τις εκκλήσεις των στρατιωτικών κύκλων (ήδη από την περίοδο της Ανεξαρτησίας της) να απομακρυνθεί από το ελληνικό κατεστημένο ο βασιλιάς που είχε ξένη καταγωγή. Και αυτό διότι, η διακυβέρνηση της χώρας από ένα μονάρχη που δεν είχε πολιτισμικά ερείσματα στο ελληνικό κράτος, αυτομάτως άφηνε τα ξένα συμφέροντα να παρεισφρήσουν στο εσωτερικό κατεστημένο. Δυστυχώς, όμως, εκατέρωθεν των πολιτικών κομμάτων, υπήρχαν πολιτικά πρόσωπα, τα οποία προκειμένου να διασφαλίσουν τα δικά τους συμφέροντα, συμμαχούσαν με τις ξένες δυνάμεις, παραβλέποντας το συμφέρον της χώρας. Ιδιαίτερα από τη δεκαετία του 1930 μέχρι το 1950, η ελληνική πολιτική σκηνή βρίθει από πολιτικούς άνδρες με ανάλογη στάση, η οποία τελικά οδήγησε στον αδελφοκτόνο Εμφύλιο Πόλεμο στα τέλη της δεκαετίας του 1940. Το παρόν άρθρο είχε στόχο να αναδείξει, ότι η εθνική ταυτότητα ενός κράτους, η οποία έχει ερείσματα στο πολιτισμικό υπόβαθρο ενός λαού, είναι ικανή να διαμορφώσει τόσο το εσωτερικό κατεστημένο όσο και την εξωτερική πολιτική της χώρας. Ένα τέτοιο παράδειγμα αποτελεί η ελληνική εθνική ταυτότητα. Ο τρόπος με τον οποίο η διεθνής διπλωματία διαχειρίστηκε τα ελληνικά ζητήματα έχει εφαλτήριο –κύρια και μοναδικά- τις επιδιώξεις που είχαν διαμορφώσει για το εθνικό κράτος οι Έλληνες κυβερνώντες και τους «μηχανισμούς στήριξης» που χρησιμοποίησαν για την ευόδωση των σκοπών τους την εκάστοτε χρονική περίοδο. Ξεχωριστό κεφάλαιο, τουλάχιστον μέχρι το 1913, στη διαμόρφωση πολιτικών ήταν η διάσταση που λάμβαναν στο ελληνικό κατεστημένο τα Ελληνορθόδοξα Πατριαρχεία, Αλεξάνδρειας και Κωνσταντινούπολης.

Βιβλιογραφία

- Αννίνος, Μπάμπης (1967): *Οι φιλέλληνες του 1821*, Αθήνα: εκδ. Γαλαξίας, 15-18
- Βάκας, Ιωάννης (1964), *Η Μεγάλη Ελλάς* : ο Ελ. Κ. Βενιζέλος πολεμικός ηγέτης, Αθήνα: εκδ. Σ. Δαρέμα, 37-41
- Εκθέσεις Πατριαρχών και Μητροπολιτών (1933), *Η ενεστώσα κατάσταση του Πατριαρχείου Αλεξανδρείας*, Αλεξάνδρεια: χ.ε., 31-34
- Ιντζεσίλογλου, Νικόλαος (1994): *Ελληνική πολιτισμική ταυτότητα, αυτογνωσία και εκσυγχρονισμός*, στο Αισυμνήτης [Χρονικά της Κοινωνιολογίας του Δικαίου τχ 5], Θεσσαλονίκη: Νομική σχολή ΑΠΘ, 235-276
- Ιωάννου, Κρατερός (1979): *Εξωτερική Πολιτική και Διεθνές Δίκαιο το εικοσιένα*, Κομοτηνή: εκδ. Αντ. Σάκκουλα, 16
- Καρυκοπούλου, Χρυσούλα (1979): *Το διεθνές καθεστώς του Οικουμενικού Πατριαρχείου*, Αθήνα: εκδ. Γρηγόρη, 63-70
- Κόλλιας, Αριστείδης (1985) Π: *Αρβανίτες και η καταγωγή των Ελλήνων- Ιστορική- Πολιτιστική- Γλωσσολογική Επισκόπηση*, Αθήνα: εκδ. Ε. Μ. Ράλλης, 127-140
- Κριάρης, Παναγιώτης (1937): *Η μετά την Ενετικήν κυριαρχίαν από 1645-1832 τουρκοκρατηθείσα Κρήτη, ήτοι, α'. Η κατάκτησις της Κρήτης υπό Οθωμανών β'. Οι κατά την Ελληνική επανάστασιν του 1821-1830 εν αυτή και τη λοιπή Ελλάδι αγώνες των Ελλήνων της Κρήτης*, εν Αθήναις: χ.ε., 53-62
- Κωνσταντινίδου, Άννα (2017): *Ο ρόλος της Ελληνικής Παροικίας στην Αίγυπτο- Η Έξοδος και το Αιγυπτιακό Ζήτημα*, Θεσσαλονίκη: εκδ. Κ & Μ. Αντ. Σταμούλη
- Μελάς, Μιχαήλ Κ. (χχ), *Οι αναμνήσεις ενός πρέσβευος*, Αθήνα: εκδ. Ροδή, 170-173
- Miroglío, Aber (1964): *Η ψυχολογία των λαών*, Αθήνα: εκδ. Ι.Ν. Ζαχαρόπουλος
- Μιχαήλ, Δόμνα (2015): *Έθνος, Εθνικισμός και Εθνική Συνείδηση- μία ανθρωπολογική προσέγγιση*, Θεσσαλονίκη: εκδ. Κ. & Μ. Αντ. Σταμούλη, 20

- Μουσούρου, Λουκία Μ. (1993), *Από τους Γκασταρμπάιτερ στο πνεύμα του Σένγκεν-προβλήματα της σύγχρονης μετανάστευσης στην Ευρώπη*, Αθήνα: εκδ. Gutenberg, 11-20
- Παπαγεωργίου, Νίκη (2013), *Η θρησκεία στη δημόσια σφαίρα: η συμβολή της κοινωνιολογικής έρευνας*, στο συνέδριο *Εκκλησία και Αριστερά*, Θεολογική Σχολή ΑΠΘ, (www.lib.auth.gr)
- Παπαδόπουλος, Τζανής (1922), *Ο αλύτρωτος Ελληνισμός και η Αγία Σοφία*, Αθήνα: χ.ε., 171-173
- Πιζάνιας, Πέτρος (2009), *Η επανάσταση του 1821- ένα ευρωπαϊκό γεγονός, γ' έκδοση*, Αθήνα: εκδ. Κέδρος, 70-75
- Ράδος, Κωνσταντίνος (1919): *Το θαλάσσιο κράτος των Άγγλων- η προς αυτό σχέση της Ελλάδος και της Ανατολικής λεκάνης της Μεσογείου*, εν Αθήναις: εκδ. βιβλιοπωλείο Ελευθερουδάκης και Μπαρτ, 32-38
- Σίσκου, Ανθιμου Αρχιμανδρίτου (1937): *Η διοικητική οργάνωσις της Εκκλησίας Αλεξανδρείας*, τ. Α', στο *Η νομική και κανονική θέσις της Εκκλησίας Αλεξανδρείας έναντι της αιγυπτιακής επικράτειας* [τχ. μονόν], Αλεξάνδρεια: εκδ. Τυπογραφείο του Εμπορίου, 83-87
- Smith, Anthony (2000): *Εθνική Ταυτότητα*, Αθήνα: εκδ. Οδυσσέας, 85
- Smyrniadis, Bion (1955), *L'Hellénisme et Patriarcat Grec- Orthodoxe d'Alexandrie, Alexandrie*: χ.ε., 18-19
- Συλλογικό έργο (1999): *Εθνική Ταυτότητα και εθνικισμός στη νεότερη Ελλάδα*, β' έκδοση, (επιμ. Θ. Βερέμης), Αθήνα: εκδ. ΜΙΕΤ
- Σφέτας, Σπυρίδων (2009): *Εισαγωγή στη Βαλκανική Ιστορία*, Θεσσαλονίκη: εκδ. Βάνιας, 28-31
- Τσάτσος, Κωνσταντίνος (1986): *Ελευθέριος Βενιζέλος*, Αθήνα: εκδ. Εστία, 63-71

Ана Константииду

**МЕЂУНАРОДНА ДИПЛОМАТИЈА И ГРЧКО ПИТАЊЕ
(ОД 1831. ГОДИНЕ ДО МЕЂУРАТНОГ ПЕРИОДА).
ЦИВИЛИЗАЦИЈСКО-ИСТОРИЈСКА ПЛАТФОРМА КАО ГАРАНЦИЈА У
ФОРМИРАЊУ СПОЉНЕ ПОЛИТИКЕ ЈЕДНЕ ДРЖАВЕ – СЛУЧАЈ ГРЧКЕ**

Овај рад тежи доказивању тезе да је национални идентитет једне државе, који је последица цивилизацијског наслеђа, у суштини једна снажна ставка која утиче на начин како ће једна земља уобличити своју унутрашњу политику, те како ће да се „креће“ на међународној „сцени“. На то свакако указује историја Грчке, једне земље са непрестаном историјском присутношћу. У тексту се описују одлуке Грка, политичких вођа, од тренутка уставног организовања Новогрчке државе па све до међуратног периода. Указује се на то колико су у ствари ове одлуке биле последица међународног дипломатског окружења. Посебну улогу у грчкој држави има и улога патријаршија Александрије и Константинопоља.